

dr hab. Renata Czekalska, prof. UJ
Uniwersytet Jagielloński w Krakowie

Kraków, 18 maja 2020 r.

Recenzja dorobku naukowego i rozprawy habilitacyjnej dr Moniki Browarczyk,
Narrating Lives, Narrating Selves. Women's Autobiographies in Hindi,
w postępowaniu w sprawie nadania stopnia doktora habilitowanego

Na dorobek Habilitantki składają się: 1 monografia autorska (wskazana jako główne osiągnięcie naukowe), 2 publikacje zbiorowe (współredakcja tomu czasopisma oraz redakcja wyboru przekładów), 2 rozdziały w monografiach zagranicznych, 7 rozdziałów w monografiach opublikowanych w Polsce, 4 artykuły w czasopismach znajdujących się na liście ERIH+ (3 w czasopismach polskich, jeden w czasopiśmie zagranicznym), 5 artykułów w czasopismach z listy „B” MNiSW, 3 recenzje w czasopismach (w tym jedna w wydawnictwie z listy „A” MNiSW), a także dwa dzieła tłumaczone (we współpracy z Marią Skakuj-Puri) z języka polskiego na język hindi (wybór wierszy Adama Zagajewskiego oraz *Opowieści galicyjskie* Andrzeja Stasiuka). Ponadto Pani dr Browarczyk opracowała indologicznie cztery polskie przekłady powieści Salmana Rushdiego, a także przygotowała do owych powieści słowniki terminów indyjskich. Do wniosku o wszczęcie postępowania habilitacyjnego, obok głównego osiągnięcia naukowego, Habilitantka dołączyła 4 artykuły w czasopismach naukowych oraz 7 rozdziałów w monografiach, a także współredagowany tom czasopisma „Cracow Indological Studies”.

Oprócz działalności publikacyjnej, Habilitantka wykazała się aktywnością w zakresie popularyzacji nauki, zarówno w kraju jak i za granicą. Dotychczas wystąpiła z referatami na 27 konferencjach międzynarodowych oraz jednej krajowej, prezentując wyniki swoich badań, zwłaszcza z zakresu problematyki związanej z twórczością autobiograficzną autorek pochodzących z Azji Południowej. Ponadto Pani dr Browarczyk zorganizowała dwie konferencje międzynarodowe, których była pomysłodawczynią. W ramach swojej działalności w przestrzeni międzynarodowej Habilitantka wygłosiła także 16 wykładów gościnnych w zagranicznych ośrodkach akademickich, kierowała jednym grantem, a także otrzymała Fulbright Senior Research Grant.

Podkreślić również należy, że droga rozwoju naukowego dr Browarczyk polegała dotychczas na łączeniu wykształcenia z dziedziny nauk filologicznych (magisterium 1998, doktorat 2005) z kompetencjami z zakresu nauk społecznych, a konkretnie socjologii (magisterium 1999), co wyraźnie daje się dostrzec w niemal wszystkich Jej pracach.

I. Ocena głównego osiągnięcia naukowego: *Narrating Lives, Narrating Selves. Women's Autobiographies in Hindi*, Kraków: Księgarnia Akademicka, 2019.

Tematyka monografii, wskazanej przez Panią dr Browarczyk jako Jej główne osiągnięcie naukowe, niewątpliwie zasługuje na uwagę, a sposób prezentacji badanego materiału literackiego pozwala czytelnikowi zagłębić się w złożoność problemów podejmowanych w analizowanych autobiografiach, ukazanych w szerokim kontekście społeczno-obyczajowym dwudziestowiecznych Indii. Ten niezwykle rozbudowany kontekst realizacyjny, choć nadaje pracy głęboki walor poznawczy, powoduje niemal nieustanną wątpliwość, czy na pewno dzieło czytane jest dziełem literaturoznawczym. Wielokrotnie bowiem można odnieść wrażenie, że Autorka monografii przeprowadza na rzeczywistościach literackich, bardzo skąd inąd ciekawe i niejednokrotnie dogłębne, badania socjologiczne, osadzone w perspektywie zarówno współczesnej, jak i historycznej.

Przedstawiona monografia wpisuje się w stosunkowo modny ostatnio obszar badań dotyczących autobiograficznej twórczości kobiecej powstającej w Azji Południowej, zjawiska, które doczekało się licznych opracowań w postaci artykułów, a także co najmniej jednej monografii zbiorowej w języku angielskim (z roku 2015) oraz jednej monografii w języku polskim (z tego samego roku).

Monografia, co potwierdzają nie tylko słowa jej Autorki, ale także załączone do wniosku artykuły i rozdziały w pracach zbiorowych, jest wynikiem badań mieszczących się w głównym nurcie zainteresowań Habilitantki. W rezultacie owych badań dr Browarczyk zaobserwowała w obszarze języka hindi, w latach 1996-2016, powstanie znacznej liczby dzieł autobiograficznych napisanych przez kobiety, a także znaczny wzrost zainteresowania pisarstwem autobiograficznym wśród czytelników i krytyków. W związku z tym Autorka opiniowanej monografii postawiła tezę, że zaobserwowana przez Nią tendencja związana jest bezpośrednio z nasileniem się w Indiach dyskursu emancypacyjnego, dotyczącego szczególnie trzech grup społecznych, tj. dalitów, ludności plemiennej oraz kobiet, a także ze wzrostem

zainteresowania twórczością literacką dalitów – w wysokim stopniu opartą na doświadczeniach autobiograficznych. Teza ta, wskazana w monografii, została także przez Habilitantkę postawiona w kilku innych Jej pracach dotyczących kobiecego pisarstwa autobiograficznego w języku hindi (np.: II.A.4, II.B.6).

W swojej monografii, Pani dr Browarczyk stwierdza (s. 26), że w warstwie teoretycznej opiera swoje rozważania na teorii „narrative self”, wypracowanej między innymi przez Ricoeura (brak jednakowoż choćby jednej pracy tego autora w bibliografii), Taylora, Cavarero, Eakina. Termin „narrative self”, gdy jest stosowany w napisanej w języku angielskim monografii, nie budzi oczywiście absolutnie żadnych wątpliwości. Jednak, objaśniając zastosowane ramy teoretyczne w napisanym w języku polskim „Autoreferacie”, w miejsce angielskiego „narrative self” Autorka używa terminu „narracyjne ja” (s. 2 i następne), z czym już trudno się zgodzić. Podana tu przez dr Browarczyk definicja („...na narrację autobiograficzną należy spojrzeć jako na aktywność twórczą, której celem jest konstrukcja ‘ja’ w tekście jako bytu integrującego rozproszone doświadczenia, wspomnienia, ale też cele, a ponadto uświadomione, jak i nieuświadomione intencje. Teoria ‘narracyjnego ja’ zakłada ciągły proces tworzenia tożsamości poprzez narrację i w ten sposób odnosi się do związku między narracją a tożsamością.” s. 2), zakładająca swoiste przemieszczanie się podmiotu między sferą rzeczywistości literackiej i epistemologii, wskazywałaby na to, że angielskie „narrative self” należałoby tu raczej rozumieć jako „tożsamość narracyjną”, łączącą czasową zmienność podmiotu („narracyjnego ja”) z możliwością samookreślenia się. Koncepcja „tożsamości narracyjnej” (odmiennie od koncepcji „narracyjnego ja”) nie wyklucza ciągłego rozwoju jednostki, a wręcz określa dynamiczny charakter poczucia bycia sobą, a także zakłada istnienie ścisłej relacji między abstrakcyjną reprezentacją siebie („narracyjne ja”) a codziennym doświadczaniem odmiennych wersji siebie, opartych na aktach wolicjonalnych, tj. na wierności swoim przekonaniom, dążeniu do ich realizacji, prezentowanemu etosowi czy danym (sobie) przyrzeczeniom. Po lekturze monografii dr Browarczyk mam wrażenie, że to właśnie taką koncepcję narracji (a nie, jak stwierdza w „Autoreferacie”, koncepcję „narracyjnego ja”) przyjęła Habilitantka (i słusznie) jako podstawę teoretyczną swojej książki.

Do szczegółowej analizy dr Browarczyk wybrała dzieła autobiograficzne, których autorkami są Kausalya Baisantri, Maitreyi Pushpa, Prabha Khaitan oraz Chandrakiran Sonrexa. Rozważania analityczne poprzedzone zostały historyczno-porównawczym omówieniem tradycji pisarstwa

autobiograficznego kobiet, obecnej na subkontynencie indyjskim w ogóle, ze szczególnym uwzględnieniem przykładów narracji autobiograficznych napisanych w języku hindi. Przygotowując monografię z zamiarem opublikowania jej w Polsce, Autorka (i znów słusznie) uznała za konieczne ukazanie czytelnikowi szerokiego kontekstu licznych tradycji literackich, zwracając uwagę na ciągłość występowania tego typu narracji zarówno w źródłach pisanych, jak i w tradycji przekazu ustnego.

W rozdziale pierwszym („A Double Curse. A Tale of a Dalit Woman by Kausalya Baisantri”) dr Browarczyk przedstawiła autobiograficzną opowieść dalickiej autorki, głęboko zaangażowanej w działalność zmierzającą do poprawy losu tzw. „niedotykalnych”, tj. ludzi znajdujących się najniżej w tradycyjnej hierarchii społeczeństwa indyjskiego. Tekst autobiograficzny umieszczony tu został w szerokim kontekście systemu kastowego (omówionego w tym rozdziale szczegółowo i w wielu rozbudowanych nawiązaniach), historii samego ruchu dążącego do poprawy sytuacji dalitów w Indiach Północnych, a także historii literatury dalickiej i to powstającej nie tylko w języku hindi, ale także w języku marathi. Autorka monografii podejmuje rozważania dotyczące zarówno formy, jak i celu pisarstwa dalitów, będącego podstawą wyboru strategii narracyjnej przyjętej przez Baisantri. Zwraca ponadto uwagę na fakt, że dalicka pisarka świadomie podjęła decyzję o napisaniu autobiografii w języku hindi (mimo, że jej pierwszym językiem był marathi), mając na celu zapoczątkowanie w obszarze literatury hindi nowego zjawiska – dalickiej autobiografii kobiecej. Autobiografia Kausalyi Baisantri omówiona jest zatem jako świadectwo losu kobiet-dalitek, opatrzone przykładami jej osobistych doświadczeń. Jej tekst można zatem uznać za rys historyczny emancypacji dalitek, potraktowanych zbiorowo (ze względu na kastę oraz płeć), a także w wymiarze indywidualnym (doświadczenia własne autorki).

Umieszczenie tekstu autobiografii Baisantri w szerokich kontekstach historyczno-społeczno-obyczajowych jest zabiegiem wskazanym oraz przekonującym. Wprowadzając czytelnika do rozważań nad autobiografią Baisantri, Pani dr Browarczyk zapowiada jednakże, że w analizach będzie stosowała metodę „close reading”, co w trakcie dalszej lektury, budzi spore wątpliwości, gdyż momenty, w których tego rodzaju analiza się dokonuje są w tym rozdziale niezwykle rzadkie. Można więc zadać pytanie, czy deklaracyjny wybór tej właśnie metody, stosowanej raczej, czy wręcz przede wszystkim, do głębokiego odczytywania znaczeń tekstów poetyckich, jest zatem wyborem właściwym. Samo określenie „close reading” (objaśniane

czasem w języku polskim jako „blisko tekstu”), jest metodą czytania tekstu literackiego bez odnoszenia się do rzeczywistości pozatekstowej. Podstawowym elementem badań literackich staje się tu interpretacja, która jest istotniejsza niż historia literatury czy poetyka. Tego rodzaju interpretacja tekstu ma więc być próbą wydobycia jego wieloznaczności i wewnętrznej samoistności, bez skupiania się początkowo czy w trakcie lektury na różnych około tekstowych kontekstach. Zgodnie z założeniami brytyjsko-amerykańskiej szkoły teoretycznoliterackiej zwanej Nową Krytyką krytyk przy badaniu dzieła nie zajmuje się intencjami autora oraz skupia się na samym dziele. Interpretując zatem utwór metodą „close reading”, powinien skupić się na tym, co mówi sam tekst, a tego rodzaju analizy w rozdziale pierwszym omawianej monografii odnaleźć można w postaci wyłącznie szcztkowej.

Rozdział drugi recenzowanej monografii, „Mrs Sharma Turns Writer. Maitreyi Pushpa’s ‘Novelised’ Autobiography vs. ‘Classical’ Autobiography”, zawiera analizę dwóch dzieł autobiograficznych tej samej pisarki, niekonsekwentnie definiowanych przez dr Browarczyk (zarówno w samym tekście monografii, jak i w autoreferacie) raz jako dwa tomy autobiografii, innym razem jako dwie biografie. Ze względu na następstwo czasowe losów bohaterki prezentowanych w obu tekstach określenie pierwsze wydaje się właściwe, mimo ewidentnych odmienności kompozycyjnych i stylistycznych między dziełami.

Osią kompozycyjną tego rozdziału jest zestawienie owych dwóch testów i porównanie występujących w nich odmiennych strategii narracyjnych. Autorka recenzowanej monografii ukazuje sposób konstruowania przez Pushpę tożsamości narracyjnej, kreowanie obrazu kobiety, której udaje się odnieść sukces w tradycyjnie zarezerwowanej dla mężczyzn sferze literatury hindi. Przystawienie to odbywa się na szeroko zarysowanym tle kulturowo-społeczno-historycznym, a także w kontekście biografii matki Maitreyi Pushpy. A zatem także w przypadku tego rozdziału w większości nie sprawdza się założenie metodologiczne polegające na zastosowaniu „close reading” jako strategii analitycznej.

Rozdział trzeci, „A Woman Called Prabha Khaitan. An Autobiography of the Self as the Other” (notabene „An Autobiography of the Self as the Other” jest nawiązaniem do tytułu tekstu wręcz kanonicznego, jednak nie ma w pracy informacji, skąd pochodzi ta inspiracja), Autorka poświęciła analizie biografii Prabhy Khaitan, feministki, działaczki społecznej, pisarki, intelektualistki, pozostającej pod ogromnym wpływem francuskich egzystencjalistów. W rozdziale tym dr Browarczyk sporo uwagi poświęca środkom literackim wykorzystywanym

przez Khaitan, co czyni analizy w nim zawarte nieco bliższymi przyjętej metodzie „close reading”. Podobnie jak w rozdziale poprzednim, także i tutaj Autorka dokonuje analizy porównawczej utworów Khaitan zawierających treści autobiograficzne, podejmując rozważania dotyczące zależności pomiędzy narracją autobiograficzną a fikcją literacką. Rozdział ten jednakże, ze względu na sposób potraktowania przez Autorkę materiału analizowanego, stanowi najbardziej „literaturoznawczą” część książki.

W rozdziale czwartym, „A Caged Mynah in Search of a Room of Her Own („Room of Her Own” także jest parafrazą ikonicznego tytułu, jednak i tu brak informacji o źródle inspiracji). Chandrakiran Sonrexa’s Autobiographical Epic of Every Day” dr Browarczyk dokonuje analizy strategii konstruowania narracji w autobiograficznym dziele Sonrexy, w oparciu o tradycyjne wzorce kulturowe kształtujące indyjski model kobiecości. „Narrative self” (tłumaczone przez dr Browarczyk na język polski jako „ja narracyjne”) jawi się tutaj w różnych narzucanych przez tradycję, rolach społecznych – córki, siostry, matki, obowiązkowej żony, ale także aktywnej zawodowo i osiągającej sukces nowoczesnej kobiety – wykraczając ze sfery fikcji literackiej głęboko w sferę epistemologii. Również i tu deklaratywnie zastosowana została metoda „close reading”, jednakże Autorka nie uniknęła częstych i rozbudowanych odniesień pozatekstowych. Pewnego rodzaju konsternację budzi również u czytelnika fakt, że w liczącym 45 stron rozdziale, Autorka czternaście razy cytuje (a za każdym razem są to cytaty liczące przynajmniej kilka wersów) wyjątki z jednego tekstu („Orsini: 2010”).

Monografię, która niewątpliwie dostarcza wielu niezwykle interesujących informacji szczegółowych, zamykają stosunkowo skromne (niepełne 4 strony tekstu) wnioski z prowadzonych przez wiele lat badań oraz ukazanych w tekście analiz. Być może jednak, przy podejściu metodologicznym dopuszczającym zastosowanie odmiennego klucza kategoryzacyjnego dla każdego analizowanego tekstu, dokonanie syntetycznego podsumowania po prostu nie jest możliwe. Trzeba dodać, że Autorka nie objaśnia przyczyn, dla których zdecydowała się na dobór odmiennych kategorii dla twórczości każdej z analizowanych pisarek.

W recenzowanej monografii Pani dr Browarczyk często ucieka od zapowiadanego wywodu analitycznego w liczne dygresje, świadczące niewątpliwie o Jej rozległej wiedzy dotyczącej analizowanych zagadnień (szczególnie tych związanych z dyskursami feministycznym i dalickim), ale też i odwracające uwagę czytelnika od wątku głównego. Być może jasne wyłożenie

odmienności podejść metodologicznych stosowanych do każdej z czterech analiz, a także uzasadnienie konieczności zastosowania odmiennych strategii analitycznych, zniwelowałyby odczucie chaosu, jakie może towarzyszyć lekturze rozdziałów analitycznych.

Podsumowując, można stwierdzić, że monografia dr Moniki Browarczyk stanowi wielowarstwowy i wielowymiarowy obraz autobiografistyki kobiecej jako zjawiska artystycznego istniejącego w literaturze hindi. Prezentowane badania ukazują ponadto różne wzorce kreowania tożsamości i sprawczości, postrzegane w kontekście pozycji kobiet, podziałów społecznych, kastowych oraz politycznych, a także recepcji fenomenu kobiecej biografistyki w kulturze indyjskiej.

II. Ocena artykułów rozproszonych dr Moniki Browarczyk, załączonych do wniosku o wszczęcie postępowania habilitacyjnego.

Do oceny przedstawionych zostało 11 tekstów, w tym: 7 rozdziałów w monografiach wieloautorskich, 3 artykuły w czasopismach znajdujących się na liście ERIH+ oraz 1 artykuł w czasopiśmie z listy „B” MNiSW. Dołączony został także współredagowany przez dr Browarczyk tom czasopisma „Cracow Indological Studies”, poświęcony tematyce autobiograficznej twórczości kobiet pochodzących z Azji Południowej, jednak trudno ocenić, czy dołączenie go było świadomym zamiarem Habilitantki, gdyż znajduje się w nim 40 komentarzy korektorskich. Czytelnik nie może zatem mieć pewności, że ma do czynienia z ostateczną wersją tekstu.

Dorobek publikacyjny Habilitantki jest w większości anglojęzyczny, co współcześnie może stanowić atut w ocenie działalności naukowej, jednak dr Browarczyk w „Wykazie publikacji” nie deklaruje żadnych cytowań zarejestrowanych w bazie WoS. W tym miejscu wypada nadmienić, że również w „Autoreferacie” znajduje się lista sześciu artykułów, w których Habilitantka odnalazła cytowania wyników Jej badań naukowych.

Trzeba też stwierdzić z niejakim żalem, że teksty angielskie Habilitantki charakteryzują się znacznie większą starannością językową niż publikacje przygotowane w języku polskim, w których znacznie częściej pojawiają się niezręczności (np. II.B.15, s. 313: „północnoindyjski *vox populi*”, „do wprowadzenia nowatorskich przemian”, „w licznym panteonie”, „przekładając jego literaturę” i in.).

Spośród 11 tekstów rozproszonych 7 dotyczy tematyki identycznej z tą podejmowaną w opisaney powyżej monografii, lub jej bliskiej. Pozostają one w dość sporej zależności treściowej z monografią, w której niejednokrotnie powtórzone zostały zawarte w nich myśli, a także założenia badawcze i interpretacyjne, oczywiście w tekście książki rozwijane i analizowane szerzej. Artykuły te, w moim przekonaniu, w znacznie większym niż monografia stopniu potwierdzają przygotowanie literaturoznawcze Habilitantki.

Spośród pozostałych czterech artykułów jeden nawiązuje do tematyki (nieopublikowanej) rozprawy doktorskiej Habilitantki. Pozostałe trzy stanowią potwierdzenie nieśmiałych prób wyjścia poza monotematyczny krąg kobiecej autobiografii hindi.

III. Ocena osiągnięć dydaktycznych i popularyzatorskich dr Moniki Browarczyk.

Wśród swoich osiągnięć dydaktycznych, dr Browarczyk wymienia prowadzone przez Nią zajęcia z gramatyki języka hindi, konwersatoria (czy też, jak napisano w dokumentacji „konserwatoria”) z praktycznej nauki języka hindi oraz konwersatoria (tu także nazwane „konserwatoriami”) z literatury hindi i współczesnej historii (w domyśle Indii czy być może Azji Południowej?). Habilitantka wskazuje w tym punkcie także opracowanie materiałów autorskich do nauczania języka hindi oraz fakt wypromowania przez Nią kilkunastu licencjatów, recenzowanie wielu prac licencjackich, a także uczestnictwo w egzaminach licencjackich w funkcji członka komisji. Ponadto dr Browarczyk stwierdza, że zajęcia przez Nią prowadzone uzyskują wysokie oceny studentów.

Za swoją działalność dydaktyczną w roku akademickim 2015-2016 Pani dr Monika Browarczyk została wyróżniona nagrodą Rektora Uniwersytetu Adama Mickiewicza w Poznaniu.

W latach 2005-2019 Habilitantka działała aktywnie w dziedzinie popularyzacji nauki. Wzięła udział w dwudziestu siedmiu konferencjach międzynarodowych oraz jednej krajowej, wygłaszając podczas nich referaty, w zdecydowanej większości tematycznie związane z badaniami na kobiecą twórczością autobiograficzną w języku hindi. W podobnym zakresie tematycznym utrzymana była również jedna z dwóch konferencji międzynarodowych, jakie Habilitantka zorganizowała według autorskiego pomysłu.

Ważnym osiągnięciem dr Browarczyk z omawianego zakresu, dokonany we współpracy z dr Alaką Chudal, było zgłoszenie i przeprowadzenie panelu pt. „Self in Performance:

Contemporary Life Narratives in South Asia” podczas dwóch kolejnych (2016, 2018) edycji organizowanej co dwa lata, cyklicznej European Conference on South Asian Studies. Za niezwykle istotny dla prowadzonych przez Habilitantkę badań uznać należy także Jej udział w serii pięciu edycji międzynarodowych warsztatów poświęconych autobiografiom i biografiom z regionu Azji Południowej, organizowanych od 2015 roku, kolejno w Wiedniu, Poznaniu, Turynie, Uppsali oraz ponownie w Turynie.

Popularyzując naukę, Pani dr Browarczyk wygłosiła dwadzieścia wykładów gościnnych, między innymi w takich ośrodkach akademickich, jak University of Texas (Austin), College of Charleston, University of Hawai'i at Manoa, Università degli Studi di Torino, Delhi University, Würzburg Universität, Univerzita Karlova. Ponadto zajmowała się także popularyzacją wiedzy o Azji Południowej w Polsce oraz popularyzacją wiedzy o literaturze polskiej w Indiach.

Pani dr Monika Browarczyk kierowała dotychczas jednym grantem badawczym, a także otrzymała Fulbright Senior Research Grant (2012-2013) na przeprowadzenie badań w ramach autorskiego projektu „Women's Autobiographies in Hindi”, który realizowała na University of Texas (Austin), USA.

Dr Browarczyk jest członkinią Polskiego Towarzystwa Orientalistycznego, Central and Eastern European Network of Indian Studies oraz European Association for South Asian Studies.

IV. Konkluzja

Mimo zasygnalizowanych wątpliwości stwierdzam, że dorobek naukowy Pani dr Moniki Browarczyk, wsparty aktywnością dydaktyczną oraz działaniami popularyzującymi naukę, w stopniu wystarczającym spełnia wymogi ustawy o tytule i stopniach naukowych, co upoważnia mnie do sformułowania wniosku o dopuszczenie Habilitantki do dalszych etapów postępowania habilitacyjnego.

